

Т. М. Лозикська

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

В статті розглянуто загальну сутність продовольчої безпеки, визначено роль тваринництва в її забезпеченні та обґрунтовано основні стратегічні напрями розвитку тваринництва в Україні.

Ключові слова: продовольча безпека, тваринництво.

Постановка проблеми

Для сучасного етапу соціально-економічного розвитку суспільства характерним є досить незвичне явище — криза відразу декількох наукових парадигм, ознакою якої є їх нездатність запропонувати дієві способи розв'язання новітніх проблем. Практика господарювання в аграрній сфері економіки України все частіше має своїм наслідком явища, які не відповідають принципам і закономірностям основоположних теорій. Зокрема, слідування парадигми індустріального розвитку сільського господарства сприяло безпрецедентному збільшенню біоекологічної уразливості штучно створених біоценозів; реалізація положень парадигми ринкової економіки обумовила розподіл виробництва видів продукції сільського господарства на «економічно вигідні» та «економічно невигідні», при стабільному рівні їх соціальної значущості, що, наприклад, в Україні привело до занепаду цілих галузей; прийняття економічних рішень у межах глобалізаційної парадигми розвитку дуже швидко показало, що відкритість зовнішніх ринків і здійснення вільної торговельної політики не гарантують розв'язання продовольчої проблеми.

Абсолютизація окремих положень економічної науки, з одного боку, і послаблення державної влади в Україні, з другого, негативно позначилося на стані продовольчої безпеки, що обумовлює необхідність обґрунтування теоретико-прикладних положень, спрямованих на поліпшення продовольчого забезпечення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Протягом усього часу існування людської цивілізації можливість створення та розширення продовольчої бази була предметом наукового пошуку вчених різних епох: від давньогрецьких мислителів до представників різних галузей сучасної

науки [1, 2, 3, 4, 5]. З економіко-інституціональної точки зору найбільшу увагу привертають наукові праці, в яких продовольча безпека розглядається як інтегрований результат можливостей внутрішнього виробництва продовольчих ресурсів, державної політики, соціального характеру обміну, розподілу та споживання продуктів харчування. Серед науковців, які саме таким чином ідентифікують продовольчу проблему можна назвати: О. Бородіну [6]; Р. Істерліна [7]; Г. Калетнік [8]; Є. Ковальову [9]; Р. Мудрака [10]; Л. Ревенко [11] та ін. Глибина та масштаби дослідження загальносвітових тенденцій зміни парадигми розв'язання продовольчої проблеми визначають непересічне значення робіт цих та інших авторів, але специфіка формування продовольчого ринку в Україні обумовлює необхідність здійснення подальших досліджень щодо пошуку можливостей стабілізації та покращення продовольчого забезпечення населення.

Постановка завдання

Виходячи із окресленого предмету дослідження, завданнями статті є уточнення соціально-економічного змісту поняття «продовольча безпека», загальний аналіз її стану в Україні, визначення місця продукції тваринництва у забезпеченні продовольчої безпеки та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку тваринництва.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на відсутність достатньої наукової чіткості щодо трактування категорії «продовольча безпека» вважаємо за необхідне зробити декілька уточнень щодо дефініції цього поняття. Перш за все, слід наголосити, що існує наукове та нормативно-правове тлумачення змісту продовольчої безпеки. В Україні ще в 1999 р. було прийнято концепцію економічної безпеки України, в межах якої продовольча безпека визначалася як стан

захищеності населення від недостатнього харчування, особливо від голоду, забезпечення достатнього харчування всім громадянам за нормальних умов та мінімально необхідного — за надзвичайних обставин, наявність у державі необхідних для цього можливостей. Прийнята у 2007 р. Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» затверджувала методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, але не пояснювала її зміст.

З нашої точки зору існуюче нормативне визначення продовольчої безпеки не повністю відбиває її сутнісну характеристику, воно швидше вказує на зв'язок між станом продовольчого забезпечення та рівнем продовольчої безпеки. Оскільки значна частина науковців [2, 12, 13] поняття «продовольча безпека» пов'язують із діяльністю держави, то її сутність доцільно тлумачити як гарантоване державою забезпечення потреб населення у продуктах харчування в необхідних обсягах, асортименті та якості переважно за рахунок власного виробництва, для функціонування якого державою створюються відповідні економічні умови [3].

Згідно Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [14] загальний її стан може бути встановлено за допомогою системи показників із встановленими пороговими значеннями їх параметрів (табл. 1).

Здійснюючи порівняльний аналіз фактичного споживання основних продуктів харчування з пороговими значеннями індикаторів стану продовольчої проблеми можемо зробити висновок про незадовільну структуру харчування населення України,

в якій значно знижена частка тваринницької продукції. (табл. 2).

Таблиця 1

Індикатори стану продовольчої безпеки України та їх порогові значення

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення
1	Добова калорійність харчування, тис. ккал	≥ 2,5
2	Річне споживання однією особою, кг: м'яса і м'ясопродуктів	≥ 83
3	молока і молокопродуктів	≥ 380
4	риби і рибопродуктів	≥ 20
5	цукру	≥ 38
6	олії і рослинних жирів	≥ 13
7	картоплі	≥ 124
8	овочів та баклажанних	≥ 161
9	хліба та хлібопродуктів	≥ 101
10	фруктів і ягід	≥ 90
11	яєць, шт.	≥ 290
12	Відношення перехідних запасів зерна до річного споживання, %	≥ 17
13	Виробництво зерна на одну особу на рік, т	≥ 0,8

Повноцінне харчування повинно забезпечувати добове надходження до організму людини 70–100 г білка, причому 55–60 % потреби організму в білках

Таблиця 2

Фактична та розрахована на основі порогових значень індикаторів стану продовольчої безпеки структура добового раціону харчування в Україні за вмістом білка, 2009 р.

Продукти	За пороговим значенням				Фактично			
	добове споживання, г	енергетична цінність, ккал	вміст білка		добове споживання, г	енергетична цінність, ккал г	вміст білка	
			г	%			г	%
М'ясо і м'ясопродукти	227,4	570,0	22,3	35,9	136,4	342,1	3,6	29,1
Молоко і молокопродукти	1041	1020	23,0	3,3	581,9	581,6	21,7	2,1
Яйця*	45,8	72,0	3,6	6,2	43,0	68,4	3,3	6,5
Риба і рибопродукти	54,8	40,0	10,6	9,6	40,0	35,2	8,2	7,6
Цукор	104,1	870,0	0	—	103,8	887,1	0	—
Олія	35,6	328,0	0	—	42,2	412,4	0	—
Картопля	339,	60,0	6,7	7,4	364,4	74,1	7,4	9,1
Овочі та баштанні	441,0	60,0	4,3	4,8	375,6	54,3	3,8	4,6
Фрукти і ягоди	246,6	70,0	1,3	1,4	125,0	37,3	0,7	0,9
Хлібопродукти	276,7	410,0	29,0	31,4	306,0	460,5	32,3	40,0
Разом	x	3500	90,0	100,0	x	2953	81,0	100,0

* Із розрахунку: середня вага одного яйця 57,7 г.

Джерело: розрахунок автора

повинно задовольнятися за рахунок продуктів харчування тваринного походження.

У 2009 р. цей показник становив 45,3 %, що не відповідає вимогам раціонального харчування. За всіма видами тваринницької продукції фактичне добове споживання нижче порогових значень індикаторів продовольчої безпеки: по м'ясу і м'ясопродуктах — на 40 %; молоку та молокопродуктах — на 44 %, яйцях і рибі відповідно на 6 і 27 %.

За такого стану забезпечення населення продуктами харчування тваринницького походження навіть немає сенсу робити міжнародні порівняння, оскільки важливим є існуюче обмеження білкового харчування, що незадовільно впливає на фізіологічний стан людини, особливо, коли таке обмеження спостерігається в дитинстві. [15, 16]. Слід мати на увазі, що обмеження споживання тваринницьких продуктів харчування може відбуватися з декількох причин, основними з яких є: а) відсутність достатнього фізичного обсягу відповідних продуктів харчування; б) економічна недоступність цих продуктів для певних прошарків населення. Перша причина пов'язана з проблемою формування внутрішньої пропозиції продовольчих ресурсів, яка в Україні є очевидною щодо продукції тваринництва. На жаль, легальний імпорт м'яса і м'ясних продуктів в Україну на початок 2010 р. майже наблизився до межі 25 % від обсягу його виробництва [17], що є прямим свідченням загрози продовольчій безпеці.

Друга причина є наслідком недосконалості державної політики розподілу доходів у суспільстві, що сприяє економічному розшаруванню населення та суттєвому обмеженню платоспроможності окремих соціальних груп.

Зрозуміло, що розв'язання обох проблем має відбуватися в комплексі, але в межах аграрної політики більшої ваги набуває проблема нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва. Недаремно в Державній програмі економічного і соціального розвитку України на 2010 р. серед основних проблем аграрної політики на першому місці знаходиться скорочення поголів'я великої рогатої худоби, чисельність якої в усіх категоріях господарств на початок 2010 р. становила всього 41,7 % від рівня передреволюційного 1916 р. [17], що можна вважати національною трагедією.

Глибина негативних явищ, що спостерігаються в галузях тваринництва, не дозволяє сподіватися на швидке виправлення ситуації, сукупність складних завдань розвитку тваринництва (а точніше, його відродження) може бути виконана лише в межах відповідної стратегії, реалізація якої має здійснюватися з урахуванням економічного стану різних галузей. Зокрема, для птахівництва характерною є позитивна динаміка економічних показників, тоді як вівчарство переживає глибокий занепад.

Безумовно, у тваринництві необхідно подолати цілу низку проблем (відсутність сучасних тваринницьких комплексів, занепад селекційної роботи, відсутність внутрішнього виробництва необхідного устаткування, слабку кормову базу, низький рівень кваліфікації працівників, недосконалий ветеринарний контроль тощо), але стратегічними проблемами, розв'язання яких насправді надасть розвитку тваринництва, на наш погляд є такі:

- відсутність інвестицій для розвитку сучасного великотоварного виробництва тваринницької продукції;
- слабкість кооперативної взаємодії в тваринництві, як і взагалі в сільському господарстві;
- недосконалість науково-технічного забезпечення галузі.

Розв'язання цих стратегічних проблем можливе лише за участі держави, яка, наприклад, на початковому етапі реалізації стратегії повинна активно включитися в інвестування будівництва тваринницьких комплексів. Без цього не варто сподіватися на зміну структури виробництва тваринницької продукції за категоріями господарств і збільшення чисельності поголів'я. Пролонгація існуючих способів виробництва молока і м'яса суттєво обмежує можливості підвищення якості тваринницької продукції, продуктивності праці, задоволення існуючих потреб в продуктах харчування тваринницького походження та звужує експортний потенціал галузі.

Висновки

Сучасне трактування продовольчої безпеки передбачає більш активну участь держави у формуванні продовольчих ресурсів, у складі яких значне місце посідає продукція тваринництва. Стан розвитку тваринництва в Україні не відповідає тій ролі, яку воно відіграє у формуванні продовольчої безпеки. Глибина накопичених проблем у тваринництві обумовлює необхідність розроблення стратегії його розвитку, яка має бути реалізована в межах аграрної політики. Результати дослідження дають підстави визнати основними стратегічними напрямками розвитку тваринництва створення великотоварного виробництва, розвиток кооперації та удосконалення науково-технічного забезпечення галузі.

Література

1. Арістотель. Політика [Текст] / Арістотель; пер. з давньогрец. та передмова О. Кислюка. — К.: Основи, 2000. — 239 с.
2. Власов В. І. Глобалізація і глобальна продовольча проблема [Текст] / В. І. Власов // Економіка АПК. — 2004. — № 1. — С. 15–22.

3. Лозинська Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації [Текст] : монографія / Т. М. Лозинська. — Х. : вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. — 272 с.
4. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения [Текст] / Т. Мальтус ; пер. П. А. Бибилов. — Т. 1. — Спб. : в типографии И. И. Глазунова, Б. Мещанская. — № 8. — 1868. — 476 с.
5. Рюле О. Хлеб для шести миллиардов [Текст] / О. Рюле ; пер. с нем. — М. : Прогресс, 1995. — 312 с.
6. Бородин О. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації [Текст] / О. Бородин // Економіка України. — 2008. — № 10. — С. 94–112.
7. Истерман Р. А. Население: экономические аспекты проблемы в долгосрочной перспективе [Текст] / Р. А. Истерман // Современная экономическая мысль [Текст] : сб. науч. ст. — М. : Прогресс, 1981. — 742 с.
8. Калетнік Г. М. Соціально-економічне становище населення та його вплив на формування продовольчої безпеки [Текст] / Г. М. Калетнік, Г. О. Пчелянська // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 36–42.
9. Ковалев Е. Продовольственная проблема в современном мире [Текст] / Е. Ковалев // МЭ и МО. — 1999. — № 6. — С. 30–32.
10. Мудрак Р. Модель поведінки споживача як фактор національної продовольчої безпеки [Текст] / Р. Мудрак // Економіка України. — 2008. — № 8. — С. 80–90.
11. Ревенко Л. С. Мировой рынок продовольствия в эпоху «генной» революции [Текст] / Л. С. Ревенко. — М. : ЗАО Изд-во «Экономика», 2002. — 302 с.
12. Гайдучий А. П. Продовольча проблема у Китаї в контексті світового аграрного ринку [Текст] / А. П. Гайдучий // Економіка АПК. — 2005. — № 10. — С. 143–147.
13. Гнатюк С. А. Продовольча безпека та можливості її досягнення в Україні [Текст] / С. А. Гнатюк // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 42–45.
14. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Затверджено постановою кабінету міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
15. Губергриц А. Я. Лечебное питание [Текст] : справ. пособ. — 3-е изд., перераб. и доп. / А. Я. Губергриц, Ю. В. Линецкий. — М. : Высшая школа, 1989. — 382 с.
16. Месель-Веселяк В. Я. Развитие м'ясопродуктового під комплексу України [Текст] / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко ; заг. ред. акад. УАН П. Т. Саблука. — К. : ННЦ ІАЄ, 2004. — 198 с.
17. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук та ін. ; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, М. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. — К. : ННЦ ІАЄ, 2011. — 1008 с.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЖИВОТНОВОДСТВА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Т. Н. Лозинская

В статье рассмотрена общая сущность продовольственной безопасности, определена роль животноводства в ее обеспечении и обоснованы основные стратегические направления развития животноводства в Украине.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, животноводство.

Тамара Николаевна Лозинская, доктор наук государственного управления, профессор, заведующая кафедрой менеджмента, Полтавская государственная аграрная академия

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ANIMAL INDUSTRIES OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FOOD SAFETY

T. Lozinskaya

General essence of food safety is considered in the article, the role of stock-raising is certain in her providing and basic strategic directions of development of stock-raising are reasonable in Ukraine.

Keywords: food safety, stock-raising.

Tamara Lozinskaya, doctor of government, professor, Poltava state agrarian academy

Адреса для листування:

36002, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3
 Полтавська Державна аграрна академія
 Кафедра менеджменту
 Тел.: (0532) 50-25-22
 E-mail: kaf-men@pdaa.edu.ua